

Achtergrond

Spookdorpen aan de groeverand

Geplaatst: 25 februari 2013 10:03, laatste wijziging: 23 maart 2013 08:58

Hilbrand Rozema

De meeste mijnen zijn gesloten. Maar nog steeds verdwijnen in het Roergebied Grubenranddörfer, groeveranddorpen. Een (foto)reportage.

Dagmijnbouw betekent dat bruinkool zo dicht aan de oppervlakte ligt dat de grond van bovenaf wordt afgegraven tot aan de kolen. Daarvoor moet het oppervlak eerst volledig leeg zijn. Alle bebouwing, vegetatie en natuur wordt verwijderd. Daardoor verdwenen in Duitsland al honderden dorpen.

In de driehoek Aken-Keulen-Düsseldorf zijn sinds 1950 dertigduizend mensen gedwongen umgesiedelt, elders gehuisvest. Als de dorpsschool sluit en daarna de kerk, waar generaties zijn gedoopt, ter communie gingen of belijdenis deden – dan houdt het op. Als de begraafplaats wordt geruimd, valt het doek.

verhuizen

In het Rijnland sloten dertien groevedorpen een verbond, De Gele Band: Otzenrath, Berverath, Hochneukirch, Holzweiler, Jackerath, Jüchen, Katzem, Kaulhausen, Keyenberg, Kückhoven, Kuckum, Oberwestrich, Terheeg, Unterwestrich, Venrath, Wanlo en Wockerath. 'Maria rechts, Hans links', staat er op een bordje.

Geheugensteuntje, voor bij de herbegravenis. Otzenrath gaat als eerste op de schop. Georg en Gabi Wirtz zijn de laatste bewoners. Ze staan op punt van verhuizen. Nog drie straten zijn er, een kerk, een school en ook nog een oud landgoed. De doden van Otzenrath verhuizen straks mee

naar Neu-Otzenrath.

nepdorp

Als het graf van z'n ouders aan de beurt is, gaat Georg niet kijken. Georgs verhaal is te lezen op de site van de dorpenbond – net als dat van zijn dorpsgenoot, Arno Lorenz. Die is veel laconieker. Lorenz woonde er 16 jaar. Bruinkool is voor hem zijn boterham. Bij de verdwijning van zijn oude huis zal hij 'wel weemoed' voelen, 'maar niet echt tot in m'n zólen'.

Lorenz bedient namelijk zelf de graafmachine die nu zijn oude huis nadert. 'En de baan gaat toch boven alles'. Hij is tevreden over zijn nieuwe huis, in Neu-Otzenrath. Maar Georg Wirtz, 57, geboren en getogen in Otzenrath, vindt dat nieuwe dorp een nepdorp. Rechte straten... kunstmatige, nieuwe kerk. De ontwerpers spreken, broemt Wirtz, niet eens meer van 'kerk' maar van Sakralbau.

steenkoolgordel

Van Wales via Engeland, onder de Noordzee naar Wallonië, verder door Zuid-Limburg en Noordrijn-Westfalen naar Midden-Europa, loopt de steenkoolgordel. Hier kwam Europa's brandstof vandaan. De Industriële Revolutie, ijzersmelterijen, stoommachines, treinen en miljoenen kacheltjes slokten alle steenkool op waar de mens bij kon.

In Midden-Europa ruik je de kolen nog. In sommige delen van Polen ligt de steenkool zelfs zo dicht onder het gras dat prijsbewuste Polen een tunneltje graven voor eigen gebruik. Scheelt weer een paar centen! Hoe dieper die tunneltjes, hoe gevaarlijker. Er gebeuren soms ongelukken bij. In het verre Westen, op de Britse eilanden, botste mijnwerker-leider Arthur Scargill frontaal op Margaret Thatcher. Zij won, en vele mijnen sloten de poorten. In Zuid-Limburg was het doek toen net gevallen.

geliefden

De sporen van wat generaties zo belangrijk was, zijn in Limburg nu onzichtbaar. Maar direct over de grens met Duitsland is dat hélemaal anders. Daar kun je er niet omheen, want daar wordt bruinkool gewonnen in dagbouw. Dat slaat kraters in het heuvelland, littekens op het gezicht van

de aarde, 150 tot 300 meter diep. Het ziet er dreigend uit, maar het heeft tegelijk een soort woeste schoonheid.

De reuzengraafmachines (200 meter lang, 100 meter hoog) imponeren; ze doen denken aan de dinosauriërs, die hier rondploften in de tijd dat deze aardlagen gevormd werden. De schoorsteen moet roken – en dan moeten kleine schoorsteentjes maar wijken. Die paar straten, die kerk, de plek waar je geliefden hebt begraven. Die herinneringen moeten weg. Rol ze op, neem ze mee.

droom

Maar Duitsland was toch juist zo goed bezig met 'duurzaam'? Windmolens, zonne-energie? De daken glinsteren er inderdaad van de zonnepanelen. Toch past het wel goed, dat je juist in deze regio nog bruin- en steenkoolsporen ziet. Het Roergebied is er groot mee geworden. De telefoonboeken wemelen er van de Slavische namen.

Kroaten, Polen, Tsjechen, Hongaren, Joegoslaven en Italianen immigrerden tussen 1850 en 1950 naar Duitsland. Zij werkten vooral ondergronds. Velen van hen waren in eigen land ook al mijnwerker. Hard, gevaarlijk werk. Werk voor hun droom. Een droom van daglicht. Eigen huis, eigen tuin. En een goede school voor de kinderen.

dolblij

Meer niet. Ja, een wasmachine. Want al dat steenkolenroet sloeg neer op de was. En de kerk natuurlijk; die was hen ook lief. 'De christenen huppelen er niet op het scheermes van de paradoxie: God is God, en zonde is zonde' (Böll). De droom van de gewone man uit armere delen van Europa, van wie het kroost nu al drie, vier, vijf generaties Duits is.

Straks komen de Grieken misschien naar ons toe, en daarna de Spanjaarden. Ze voegen zich bij andere harde werkers, uit Polen en Roemenië. Heinrich Böll beschreef in 1958 een echtpaar dat terugkeerde van vakantie uit Italië en dolblij werd van de stank van Oberhausen.

nuchter

Want dat was thuis: 'Ik wil naar grootvader, naar zijn volkstuintje achter de cokesoven, wil zien of de tomaten rijp zijn geworden en de konijntjes vet. En hij moet me vertellen of de

duiven die hij naar Brussel heeft gestuurd allemaal zijn teruggekomen. En ik zal me door tante Else op de koffie laten vragen en al het geklets en gekeuvel aanhoren.'

De Duitse Nobelprijswinnaar uit Keulen noemde het 'een wonder dat in dit reusachtige dorp met zijn zes miljoen inwoners ook na honderd jaar industrie de mens nog niet is verkwijnd. Nergens anders in Duitsland zijn de mensen zo nuchter, hartelijk, eenvoudig en gevat. Het is net of de toeristenindustrie de mensen eerder zou bederven dan hoogoven en mijn.'

thuis

Böll beschreef de immigratie in het Roergebied van 1880, en die van alle tijden en plaatsen. Het verlangen om thuis te zijn, daar waar je niet vandaan komt. Ook al woon je boven steenkool uit de prehistorie, in een te oud huis, nabij een al te moderne kerk: 'De jongeman zal in de bronstijd werken, in de negentiende eeuw wonen, en bidden in een kerk die in de toekomst lijkt te drijven.

Brieven zullen er komen, uit Joegoslavië of Spanje, Italië of Hongarije. En al gauw wellicht zal de jonge vrouw komen met baby, melkfles, meloen, rode wijn en een bonte hoofddoek. Ook zij zal in de vreemde taal leren zeggen: brood, melk, kaas, zon, regen, liefde, God.'De belangen rond bruinkool

De belangen zijn enorm. Garzweiler II (bruinkoolreserve 1,3 miljard ton) begon oostelijk (66 km²) van de A44 en verhuisde in 2006 naar de westkant (48 km²). In 1995 keurde de regionale NRW-regering het plan goed om verder te graven. De voorraad staat gelijk aan 6 procent van de hele Duitse energiebehoefte. Eeuwen is er gewoond, geleefd en gebouwd op de resten van oeroude bossen en moerassen. Die zorgden voor een 1300 meter dik pakket, waarin 100 meter dikke bruinkoollagen ontstonden.

In ruil voor de definitieve verhuizing van 7600 burgers en de verdwijning van hun dertien dorpen, kunnen elke dag tien miljoen mensen wassen, strijken en heet douchen op energie uit Garzweiler-kolencentrales. Uiteraard vooral Duitsers; maar sinds de energiemarkt vrij is, voert Nederland 10 procent van de energie in, deels ook uit deze centrales. Bruinkoolwinning verschaft 12.000 arbeidsplaatsen bij Rheinbraun, winningsconcern van energiebedrijf RWE, en in totaal 40.000, als je alle effecten meerekent, zoals de bouw van centrales.

De roodgroene landsregering van Noordrijn-Westfalen ging alleen met winning tot het jaar 2045 akkoord als RWE oude centrales zou moderniseren. Daarom verrijst in Neurath nu 's werelds modernste bruinkolencentrale. De koeltoren moet 170 meter hoog worden. Een kolentrein rijdt dagelijks van de groeves naar de centrale. Met moderne gas- en dampturbinecentrales lukt het om het rendement, het gehalte dat uit de kolen in energie wordt omgezet, te verhogen, van 30 naar 44 procent. Milieuactivisten wijzen op het CO₂-gehalte. Politici eisten dat bij elke moderne centrale die opengaat, een oude dichtgaat. Dit laatste gebeurt nu niet of veel te traag, is de klacht. Voorstanders wijzen op voordelen: het rendement is hoger dan vroeger – dus je 'spaart' eigenlijk toekomstige uitstoot uit. RWE werkt al aan de afvang van alle kooldioxide. Die wil men vervolgens in oliehoudende zandsteenlagen pompen. Een geschikte plek is nog niet gevonden.

In Limburg daalt de grondwaterstand, wat lastig is voor Natuurpark Maas-Swalm-Nette. Vervangend water gaat nu het natuurgebied in. Groevewater kan grondwater verontreinigen. Het zout- en ijzergehalte verandert en onderweg kan het water ook nog andere stoffen tegenkomen en in zich opnemen. Het permanent wegpompen van water uit de groeven kan wel honderd miljoen euro per jaar kosten. Het weggepompte water moet wel ergens heen, en dat leidt elders weer tot hogere waterdruk. Rond Wassenberg, bij Aken, zou de aarde zich over 7 kilometer 22 centimeter verhoogd hebben.